

Anna Jarosz-Nojszewska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Działalność i organizacja Zakładu Ubezpieczeń od Wypadków we Lwowie w latach 1919–1933

Porażka Austrii w wojnie z Prusami w 1866 r. pokazała słabość monarchii habsburskiej, czego efektem stały się reformy wewnętrzne. Państwo dotąd jednolite przekształciło się w 1867 r. w dualistyczną monarchię austro-węgierską. Dzięki tym wydarzeniom także Galicja otrzymała daleko idącą autonomię. Przesądziło to o polskim charakterze instytucji ubezpieczenia społecznego, do których utworzenia doszło w latach 80. XIX w.

Ubezpieczenie od wypadków przy pracy zostało w zaborze austriackim wprowadzone ustawą z 28.12.1887 r. Austriackie ubezpieczenie wypadkowe opierało się na strukturze terytorialnej. Istniała też możliwość zakładania, za zezwoleniem ministra spraw wewnętrznych, instytucji branżowych, jednak w praktyce istniały tylko dwa takie zakłady z siedzibami w Wiedniu utworzone dla pracowników kolei i górników¹.

Zakłady terytorialne swoim zakresem działania obejmowały poszczególne autonomiczne kraje. Miały charakter samorządowy, przy czym przedstawiciele pracodawców i pracowników mieli w nich równą liczbę przedstawicieli w zarządzie i wśród asesorów sądu rozjemczego. Ogólny nadzór nad działalnością zakładów ubezpieczenia wypadkowego sprawowało Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Wiedniu. W monarchii habsburskiej zorganizowano siedem takich zakładów. Jeden z nich był we Lwowie. Zakład lwowski obejmował swoim zasięgiem działania całą Galicję, a dodatkowo niewielką

¹ K. Chylak, *Organizacja systemu ubezpieczeń od wypadków przy pracy w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Od kwestii robotniczej do nowoczesnej kwestii socjalnej. Studia z polskiej polityki społecznej XX i XXI wieku*, t. 2, red. P. Grata, Rzeszów 2014, s. 73, 74; *idem*, *Systemy organizacji i finansowania ubezpieczeń społecznych na ziemiach polskich przed powstaniem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2014, t. 15, z. 9, cz. 2, s. 10. W 1890 r. wyodrębniono oddzielny zakład zawodowy ubezpieczenia dla pracowników kolei z siedzibą w Wiedniu, do którego w 1895 r. włączono personel ruchu kolei. W 1917 r. wydzielono odrębny zakład dla pracowników górnictwa.

część Bukowiny. Dlatego też oficjalna nazwa zakładu brzmiała: Zakład Ubezpieczenia Robotników od Wypadków dla Galicji i Bukowiny we Lwowie². Rozpoczął on swoje istnienie z chwilą ukonstytuowania się Zarządu, co nastąpiło 6.07.1889. Ubezpieczenie od wypadków, wprowadzone ustawą z 1887 r., weszło w życie 1.11.1889 r. i od tego momentu rozpoczęła się właściwa działalność Zakładu³.

Od samego początku była to instytucja polska. Zakładem kierowali Polacy i oni w większości tworzyli jego personel. Była to też instytucja z polskim językiem urzędowym. Językiem niemieckim posługiwano się tylko w kontaktach z innymi zakładami terytorialnymi i z władzami w Wiedniu. Dzięki tym sprzyjającym okolicznościom Zakład stał się kuźnią kadr dla prawie wszystkich polskich instytucji ubezpieczenia społecznego okresu międzywojennego⁴. Stopniowy rozwój Zakładu można prześledzić, studiując jego sprawozdania drukowane corocznie w j. polskim, poczynając od sprawozdania obejmującego lata 1889–1890.

Celem wykonywanego ubezpieczenia od wypadków przez Zakład było, jak to określiła ustawa z 1887 r. o ubezpieczeniu robotników od wypadków, „wynagrodzenie szkody, która powstaje przez uszkodzenie ciała lub śmierć uszkodzonego”⁵. Pomoc udzielana przez Zakład poszkodowanym była uzależniona od tego, czy poszkodowany stał się na skutek wypadku niezdolny do pracy całkowicie, czy częściowo albo czy zmarł na skutek wypadku. W przypadku jeśli ubezpieczony nie zmarł na skutek wypadku, przez pierwsze cztery tygodnie nie korzystał z ubezpieczenia od wypadków, lecz z pomocy Kasy Chorych. Jeśli po czterech tygodniach nadal nie był zdolny do pracy, nabywał prawo do renty. W przypadku śmierci poszkodowanego Zakład wypłacał zapomogę na pogrzeb, a oprócz tego renty dla członków rodziny zmarłego – wdowy lub wdowca oraz dzieci⁶. Wysokość rent, wskutek ustalenia ich w procencie do zarobku rocznego i procencie ubytku zdolności do zarobkowania, była przy niskich zarobkach często bardzo niska.

Po zakończeniu wojny Zakład mógł kontynuować swoją dotychczasową działalność. Miał lepsze warunki niż analogiczne instytucje w byłym zaborze pruskim. Dysponował tym samym personelem co przed odzyskaniem niepodległości, tą samą

² K. Broński, *Rozwój systemu ubezpieczeń społecznych w Galicji w XIX w. (zarys problematyki)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2010, nr 824, s. 13. Pozostałe zakłady znajdowały się w Wiedniu, Pradze, Salzburgu, Garcu, Trieście i Bernie Morawskim. Ten ostatni obejmował swoim zasięgiem Śląsk i Morawy. Szerzej na temat podziału terytorium monarchii habsburskiej na części podporządkowywane poszczególnym zakładom patrz: E. Grabowski, *Ubezpieczenia społeczne w państwach współczesnych*, Warszawa 1923, s. 74–75; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933*, Lwów 1937, s. 20–21.

³ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 3.

⁴ W. Szubert, *Stulecie polskich instytucji ubezpieczenia społecznego*, „Studia i Materiały z Historii Ubezpieczeń Społecznych w Polsce” 1989, z. 7, s. 6; D. Jakubiec, *Pierwsze polskie instytucje ubezpieczeń społecznych. Zarys historii i ustroju*, Warszawa 2007, s. 51–52, 65.

⁵ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 7.

⁶ E. Grabowski, *op. cit.*, s. 76–77.

infrastrukturą i sporym majątkiem. Niewiele zmienił się zakres terytorialny jego działania⁷. Już 31.10.1918 r. przewodniczący Zarządu, witając reprezentanta rządu polskiego na posiedzeniu Wydziału Administracyjnego, zgłosił w imieniu Zarządu zakładu gotowość służenia państwu nabytym doświadczeniem i ewentualnie aparatem urzędniczym, jedynym polskim na ziemiach Rzeczypospolitej⁸. Jednak walki z Ukraińcami w listopadzie 1918 r. unieruchomiły Zakład na 22 dni, zaś późniejsze oblężenie miasta i działania wojenne w części kraju utrudniły nawiązanie bezpośredniego kontaktu Zakładu z władzami centralnymi w Warszawie. W tej sytuacji Zarząd Zakładu zwrócił uwagę Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie na pretensje Polski do części majątku zakładów ubezpieczenia od wypadków kolejarzy i górników w Wiedniu oraz dostarczył odpowiednich informacji dotyczących tych roszczeń. W kwestii dalszego ubezpieczenia pracowników kolei i górników zwrócił się do Komisji Rządzącej we Lwowie, deklarując gotowość objęcia tych ubezpieczeń⁸.

W pierwszym okresie po odzyskaniu niepodległości ważnym problemem do rozwiązania pozostawała kwestia zasięgu działania Zakładu. Na skutek wydarzeń wojennych i rozpadu monarchii austro-węgierskiej oraz powstania państw sukcesyjnych od 1.11.1918 r. Zakład stracił kontakt z terytorium Bukowiny i ten obszar praktycznie odpadł z okręgu działalności Zakładu⁹. Pozostawał nierozwiązany też problem wypłacania rent poszkodowanym w wypadkach górnikom i pracownikom kolei, którzy wcześniej byli ubezpieczeni w Wiedniu. Kwestia uregulowania zasięgu działalności Zakładu była jednym z głównych tematów poruszanych podczas spotkania w Warszawie¹⁰.

W dniach 22–25.06.1919 r. w Warszawie Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej przeprowadziło ankietę dotyczącą kierunku rozwoju ubezpieczeń społecznych w niepodległej Polsce. Było to pierwsze spotkanie przedstawicieli instytucji ubezpieczeń społecznych z ziem wszystkich trzech byłych zaborów, w którym uczestniczyli także specjaliści od ubezpieczeń. W spotkaniach uczestniczyli też posłowie interesujący się zagadnieniami ubezpieczeń społecznych oraz przedstawiciele ministerstw. Intencją rządu było wysłuchanie opinii wszystkich uczestników na temat głównych linii wytycznych polityki rządu w dziedzinie ubezpieczeń społecznych i ustalenie, jakie są

⁷ Dz.U. 1920, nr 6, poz. 41.

⁸ *Sprawozdanie Zakładu Ubezpieczenia Robotników od Wypadków dla Galicji i Bukowiny we Lwowie za rok 1918*, [cyt. za:] *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków we Lwowie 1889–1914*, „Studia i Materiały z Historii Ubezpieczeń Społecznych w Polsce” 1989, z. 7, s. 13–41.

⁹ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 3–4.

¹⁰ W niepodległej Polsce, w granicach ukształtowanych po 1918 r., część kraju obejmująca dawny zabór rosyjski w praktyce pozbawiona była ubezpieczenia wypadkowego. W pewnym tylko zakresie obowiązywały na terenie byłego zaboru rosyjskiego ustawy wypadkowe z 1903 i 1912 r., ale nie istniały tam żadne instytucje ubezpieczeniowe. Na pozostałych ziemiach funkcjonowały dwa systemy ubezpieczenia wypadkowego: austriacki (realizowany na podstawie ustawy z 1887 r.) i niemiecki (realizowany na podstawie księgi III Ordynacji Ubezpieczeniowej Rzeszy z 1911 r.). Te dwa systemy znacznie się od siebie różniły. Różnice występowały w sposobie finansowania świadczeń (w systemie austriackim przyjęto metodę kapitałową), w sposobie ustalania wysokości składek i świadczeń oraz w zakresie działania i organizacji instytucji ubezpieczeniowych. D. Jakubiec, *op. cit.*, s. 53.

potrzebne zarządzenia przejściowe. Jednym z zagadnień poruszanych podczas spotkania była kwestia ubezpieczeń od wypadków przy pracy. W toku rozmów ustalono, że teren Galicji i części Śląska należącego wcześniej do Austrii oraz ubezpieczenie górników i kolejarzy, którzy dotychczas byli ubezpieczeni w instytucjach zlokalizowanych w Wiedniu, w najbliższej przyszłości zostaną przekazane Zakładowi lwowskiemu¹¹.

Rozporządzenie ministra pracy i opieki społecznej z 29.12.1919 r. ustaliło formalnie nowy zasięg terytorialny Zakładu, rozciągając go na obszar byłej Galicji i tej części Śląska austriackiego, która weszła w skład państwa polskiego jako część województwa śląskiego¹². Równocześnie rozporządzenie przekazało Zakładowi wykonywanie na tym obszarze ubezpieczenia od wypadków górników, wykonywanego wcześniej przez Zakład Ubezpieczenia od Wypadków Robotników Górniczych w Wiedniu oraz ubezpieczenie przedsiębiorstw przemysłowych i rolniczych w polskiej części Śląska Cieszyńskiego, wykonywane wcześniej przez Zakład Ubezpieczenia Robotników od Wypadków dla Moraw i Śląska w Bernie Morawskim¹³. Ustalony rozporządzeniem z 29.12.1919 r. zasięg terytorialny Zakładu został powiększony od 1.07.1921 r. poprzez przyłączenie do niego ustawą z 7.07.1921 r. obszaru, należącego wcześniej do Królestwa Węgierskiego¹⁴. Równocześnie zmieniono nazwę na Zakład Ubezpieczeń od Wypadków we Lwowie. W tym momencie zakład stał się wyłączną instytucją ubezpieczenia wypadkowego na terenach należących wcześniej do monarchii habsburskiej. Z końcem 1921 r. ustalono ostatecznie nazwę zakładu, skracając ją do Zakład Ubezpieczeń od Wypadków. W oficjalnej nazwie nie figurowała już siedziba zakładu, jednak siedzibę tę pozostawiono we Lwowie¹⁵.

Zakładem kierował i reprezentował go Zarząd, złożony z parzystej liczby członków, w połowie z przedsiębiorców, w połowie ubezpieczonych (wcześniej 1/3 przedsiębiorców, 1/3 ubezpieczonych, 1/3 powołanych przez ministra pracy i opieki społecznej). Zarząd wybierał ze swojego grona przewodniczącego i zastępcę, których minister zatwierdzał¹⁶.

¹¹ *Ankieta w sprawie ubezpieczeń społecznych*, „Biuletyn Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej” 1919, nr 4, s. 78–81.

¹² Dz.U. 1920, nr 6, poz. 41.

¹³ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 4–5. Dopiero w 1921 r. ubezpieczenie od wypadków pracowników kolejowych w dawnym zaborze austriackim i polskiej części Księstwa Cieszyńskiego znalazło rozwiązanie w ustawie z 8 listopada. Ustawa wyłączyła od obowiązku ubezpieczenia od wypadków, unormowanego austriackimi przepisami, pracowników polskich kolei państwowych, przyznając im w razie wypadku prawo do odszkodowania w formie zaopatrzenia ze skarbu państwa lub skarbu kolejowego. W ten sposób została zachowana przestrzegana w byłym zaborze austriackim zasada odrębności pracowników kolei. Dz.U. 1922, nr 2, poz. 5. *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1921*, Lwów 1922, s. 5.

¹⁴ Dz.U. 1921, nr 65, poz. 413. Po tych zmianach Zarząd wniósł prośbę o pozwolenie używania w nazwie i pieczęci godła państwowego, która została załatwiona pozytywnie decyzją ministra spraw wewnętrznych z 20.12.1921 r. przychylnie. *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1921...*, s. 6.

¹⁵ Dz.U. 1922, nr 4, poz. 25; D. Jakubiec, *op. cit.*, s. 65–66.

¹⁶ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1921...*, s. 4.

Została zachowana ciągłość władz – dyrektorem Zakładu od 1919 r. był Tadeusz Sośniak¹⁷, a jego zastępcami byli Józef Janelli¹⁸ i Bolesław Drewniewski¹⁹.

Pierwsze lata powojenne to okres, kiedy Zakład borykał się z wieloma trudnościami. Wzrastająca w tym czasie z ogromną prędkością inflacja mocno odbijała się na poziomie życia osób korzystających ze świadczeń rentowych, a zatem pomoc dla tych osób stała się sprawą niezwykle pilną i wymagała szybkiego uregulowania. W stosunku do zaboru austriackiego załatwiła to ustawa z 7.07.1921 r. nowelizująca przepisy ustawy austriackiej z 28.12.1887 r.²⁰ W zakresie ubezpieczeń wypadkowych podwyższano wysokość wypłacanych rent przez wprowadzenie dodatków drożyznianych, ale i tak realna wartość świadczeń na skutek inflacji znacznie malała. Szczególnie dotyczyło to okresu hiperinflacji. Pomoc dla rencistów drogą rozporządzeń ministerialnych o dodatkach drożyznianych, wydawanych w dużych odstępach czasu, okazała się niedostateczna, gdyż przychodziła ze znacznym opóźnieniem w stosunku do rosnących cen. Zakład składał do MPIOS wnioski, domagając się zwiększania dodatków drożyznianych w miarę wykazywanego przez GUS wzrostu cen²¹. Jednak nie pomogło nawet oparcie wskaźników drożyznianych na wskaźnikach kosztów utrzymania stosowanych do regulacji płac nominalnych. Zanim bowiem pieniądze docierały do rąk odbiorców, ich wartość wielokrotnie malała²². Hiperinflacja spowodowała też znaczne obniżenie wartości majątku Zakładu, w szczególności sum ulokowanych na lokatach bankowych. Kolejnym problemem, jaki miał Zakład, była sprawa likwidacji stosunków ubezpieczeniowych z Bukowiną, likwidacji Zakładu Ubezpieczenia Górników we Wiedniu i przejęcia od Zakładu Ubezpieczenia Robotników od Wypadków w Bernie Morawskim wartości kapitałowych rent ubezpieczonych, którzy ulegli wypadkowi w polskiej części Księstwa Cieszyńskiego²³.

¹⁷ Tadeusz Sośniak był dyrektorem Zakładu do 30.09.1931, pełnił równocześnie 1927–1933 funkcję delegata rządu dla spraw zakładu. *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 21.

¹⁸ Józef Janelli (1877–1942) był pracownikiem Zakładu od 7.02.1889 r. W 1919 r. został zastępcą dyrektora, a od 1925 r. miał stanowisko dyrektora zakładu. 1.01.1931 r. na własną prośbę przeszedł na emeryturę po 32 latach pracy w Zakładzie, a jego obowiązki przejął B. Drewniewski. *Ibidem*, s. 21.

¹⁹ Bolesław Drewniewski był pracownikiem Zakładu od 6.10.1898 do 31.12.1933 r. tj. aż do likwidacji zakładu. Później przeszedł do pracy w Zakładzie Ubezpieczenia od Wypadków. *Ibidem*, s. 21.

²⁰ Dz.U. 1921, nr 65, poz. 413; Dz.U. 1922, nr 4, poz. 26; Dz.U. 1922, nr 67, poz. 613; E. Modliński, *Rzut oka na rozwój ubezpieczenia od wypadków w Polsce*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” 1931, nr 1, s. 16–23.

²¹ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1921...*, s. 5.

²² Z. Landau, J. Tomaszewski, *Robotnicy przemysłowi w Polsce 1918–1939. Materialne warunki bytu*, Warszawa 1971, s. 237.

²³ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1921...*, s. 6; Po wojnie, przy podziale terytoriów pomiędzy nowopowstałe państwa, aktualna stała się sprawa podziału nagromadzonych środków w ubezpieczeniu rezerw i zachowania dla obywateli nowych państw nabytych przez nich we wspólnych zakładach ubezpieczeń uprawnień do już przyznanych świadczeń – rent, odszkodowań itp. Z powyższych względów zamieszczono w traktacie z Saint-Germain postanowienie (art. 275), które nałożyło na Austrię, podobnie jak art. 312 traktatu wersalskiego na Niemcy),

Komplikacje w działalności Zakładu powodowały także sprawy rozciągnięcia jego działalności na nowe obszary. Rozporządzenie wykonawcze z 7.07.1921 r.²⁴, wzywające przedsiębiorców do zgłaszania nowych przedsiębiorstw, odniosło niewielki skutek i Zakład był zmuszony do zgłaszania tych przedsiębiorstw z urzędu, posługując się informacjami uzyskiwanymi od władz administracyjnych, kas chorych i inspekcji pracy. Szczególnym problemem okazała się rejestracja zakładów rolnych, rzemieślniczych i handlowych, których właściciele unikali wypełnienia obowiązku ubezpieczenia. Wymagało to uciążliwej pracy administracyjnej, długotrwałej korespondencji, której koszt często przekraczał wysokość dochodzonych składek. Jednak mimo to w 1922 r. przeciwko przedsiębiorcom, którzy po upływie pierwszego półrocza nie przedłożyli dokumentów, Zakład wystosował 9483 doniesienia karne²⁵.

Duże problemy powodowało też wdrożenie rozporządzenia z 24.03.1922 r. o kategoriach i klasach wszystkich przedsiębiorstw poddanych ubezpieczeniom²⁶. Pojawiły się trudności w obliczeniu kategorii, głównie ze względu na braki statystyczne, ponieważ w czasie wojny część zakładów zmieniła profil produkcji lub była nieczynna. W efekcie dane statystyczne dotyczące wypadków w tych przedsiębiorstwach nie były miarodajne dla określenia, czy zaliczyć je do wyższej, niższej lub środkowej klasy niebezpieczeństwa. Dużo przedsiębiorstw żądało, aby przydzielić je do niższej kategorii niebezpieczeństwa, gdyż nie chciały ponosić większych kosztów składek²⁷.

W tym samym roku Zakład otrzymał nowy statut oraz zostały uregulowane kwestie związane z działalnością sądów rozjemczych dla Zakładu²⁸. Organem nadzorczym i uchwałodawczym był Zarząd działający za pośrednictwem Wydziału Administracyjnego, decydujący o wydatkach Zakładu na świadczenia odszkodowawcze za skutki wypadków przy pracy oraz podejmujący decyzje dotyczące polityki lokacyjnej funduszy gromadzonych ze składek na ubezpieczenia. Organem wykonawczym był dyrektor Zakładu wraz z odpowiednio dobranym personelem²⁹.

Zgodnie z nowym statutem Zarząd składał się z parzystej liczby członków. Wybierano także równą liczbę zastępców członków. Połowę członków i zastępców

obowiązek wydania państwowo otrzymującym terytoria byłych monarchii część rezerw zebranych w celu zapewnienia działalności na odstąpionych im obszarach wszelkich ubezpieczeń społecznych. J.Z., *Rozrachunki z Austrią w dziedzinie ubezpieczeń społecznych na podstawie pokoju w Saint-Germain*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” 1930, nr 8, s. 184–190; Z. Wyżnikiewicz, *Ubezpieczenia społeczne na Śląsku w świetle wykonania górnośląskiej Konwencji Genewskiej*, Katowice 1939, s. 21–22.

²⁴ Dz.U. 1921, nr 65, poz. 413.

²⁵ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1921...*, s. 3–7.

²⁶ Dz.U. 1922, nr 37, poz. 311.

²⁷ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1921...*, s. 3–4. Wszystkie przedsiębiorstwa były przydzielone do kategorii niebezpieczeństwa, które zostały określone na podstawie statystyki wypadków. Wysokość składki była uzależniona od kategorii niebezpieczeństwa przedsiębiorstwa, w którym był zatrudniony oraz wysokości zarobków.

²⁸ Dz.U. 1923, nr 94, poz. 749.

²⁹ M. Przystalski, *Wspomnienie o lwowskim Zakładzie Ubezpieczenia od Wypadków (1924–1934)*, „Studia i Materiały z Historii Ubezpieczeń Społecznych w Polsce” 1989, z. 7, s. 58.

wybierali ze swojego grona przedsiębiorcy, drugą połowę członków i zastępców ubezpieczeni. Każdy przedsiębiorca i ubezpieczony, będący członkiem Zakładu, miał czynne prawo wyborcze. Biernego prawa wyborczego byli pozbawieni przedsiębiorcy i ubezpieczeni, którzy nie byli obywatelami Polski, do dnia rozpisania wyborów nie ukończyli 25 lat lub nie mieli prawa wyborczego w wyborach do Sejmu. Nie mogli być wybierani do Zarządu także ci przedsiębiorcy, którzy zalegali ze składkami przez okres dwóch lat oraz pracownicy Zakładu. Członków Zarządu wybierano na 4 lata. Jeżeli któryś z członków Zarządu był zmuszony ustąpić, na jego miejsce wchodził zastępca.

Zarząd sprawował całą administrację i reprezentował Zakład. Uchwały musiał podejmować bezwzględną większością głosów członków obecnych na zebraniu. Większość 2/3 głosów była potrzebna do zmiany statutu i uchwalenia zamiany taryfy opłat. Członkowie pełnili swoje obowiązki bezpłatnie. Na swoim pierwszym posiedzeniu Zarząd wybierał ze swojego grona przewodniczącego Zarządu. Reprezentował on Zakład na zewnątrz. Wybór ten musiał zostać zatwierdzony przez ministra pracy i opieki społecznej. Zarząd wybierał też spośród siebie sześciuosobowy Wydział Administracyjny oraz Komisję Rewizyjną. Członkami Zakładu byli przedsiębiorcy zakładów podlegających obowiązkowi ubezpieczenia, znajdujących się na terenie działania Zakładu oraz zatrudnieni w nich urzędnicy i robotnicy³⁰.

30.03.1924 r. na posiedzeniu Zarządu jednogłośnie wybrano na przewodniczącego Józefa Tomockiego³¹. 1.03.1925 r. Zarząd wybrał prezesem Wita Sulimirskiego³².

W tym samym okresie utrwaliła się organizacja wewnętrzna Zakładu. W Zakładzie funkcjonowały:

1. Sekretariat naczelnego dyrektora, będący zarazem biurem personalnym;
2. Dział Premiowy;
3. Dział Zaliczeń (należało do niego formalne ustalanie obowiązku ubezpieczenia oraz zaliczenie przedsiębiorstwa do odpowiedniej kategorii i klasy ubezpieczeniowej. W zależności od stopnia niebezpieczeństwa wypadku ustalono XII kategorii oraz 100 klas, z odpowiednią jednostkową sumą składki);
4. Dział Wypadkowy, którego zadaniem było ustalanie związku przyczynowego wypadku z pracą, ocenienie skutków czyli procentowej utraty zdolności do pracy na podstawie orzeczeń specjalistów, ustalenie wysokości renty;
5. Dział Statystyczno-Matematyczny, którego zadaniem było badanie częstotliwości wypadków w poszczególnych działach przedsiębiorstwa, co mogło skutkować podwyższeniem lub obniżeniem wysokości składki; opracowywanie tablic statystycznych do ustalania przez Zakład wysokości składek; obliczanie dochodów z lokat kapitału Zakładu;

³⁰ J. Janelli, *Ustawa o ubezpieczeniu od wypadków obowiązująca na obszarze województw: białostockiego, kieleckiego, krakowskiego, lubelskiego, lwowskiego, łódzkiego, nowogródzkiego, poleskiego, stanisławowskiego, śląskiego (części cieszyńskiej), tarnopolskiego, warszawskiego, wołyńskiego oraz ziemi wileńskiej ze wszystkimi obowiązującymi nowelami i rozporządzeniami oraz statutem Zakładu Ubezpieczenia od Wypadków*, Lwów 1924, s. 168–191.

³¹ Józef Tomocki – zm. 22.01.1925, był członkiem Zarządu od 12.11.1899 r.

³² Wit Sulimirski – pełnił godność prezesa do rozwiązania Zarządu w 1927 r.

6. Dział Księgowości;
7. Registratura, czyli składnica akt z odpowiednimi kartami ewidencyjnymi;
8. Ekspedyt, czyli jednostka zajmująca się pracami kancelaryjnymi i obsługą korespondencji;
9. zespół inspektorów kontrolujących przedsiębiorstwa pod względem rzetelności podawanych zarobków, stanowiących podstawę wymiaru składek oraz spełniania obowiązku ubezpieczenia;
10. Naczelnny Lekarz zakładu powołany do ostatecznej oceny skutków wypadków;
11. syndyk Zakładu – adwokat, zatrudniony na zasadzie umowy-zlecenia, prowadził zlecone mu sprawy sądowe przeciwko opornym dłużnikom oraz dotyczące egzekucji zasądzonych należności wraz z odsetkami³³.

Pracownicy zatrudnieni w Zakładzie dzielili się na prowizorycznych i stałych. Pracownikom stałym przysługiwały uprawnienia emerytalne z Funduszu Emerytalnego Urzędników Zakładu, szczególne warunki rozwiązywania umowy o pracę, wypłata wynagrodzenia z góry oraz możliwości awansowania³⁴. Już w 1923 r. pojawiła się potrzeba rozbudowy biur, ze względu na szeroką działalność Zakładu i spore zatrudnienie. Rozbudowano siedzibę we Lwowie, podjęto też starania o zakup parceli w Krakowie³⁵.

W 1924 r., w związku z wprowadzeniem złotego, dokonano przeliczenia rent na nową walutę³⁶. Usunęło to konieczność przyznawania rencistom specjalnych dodatków drożyznianych. Od tego momentu rozpoczęło się ponowne gromadzenie rezerw przez Zakład. Umożliwiło to podwyższenie w 1925 r. świadczeń o 12,5%. W 1926 r. Zarząd postanowił podwyższyć renty w formie dobrowolnych, pozaustawowych dodatków do rent³⁷. Dobra sytuacja finansowa Zakładu pozwoliła także na jego zaangażowanie w akcję zapobiegania wypadkom przy pracy³⁸.

Od 1924 r. dużego znaczenia nabierała akcja lokacyjna Zakładu. Zakład lokował swój majątek, głównie udzielając pożyczki hipoteczne, kupując papiery wartościowe, a także w nieruchomościach, zaś w mniejszym stopniu na lokatach bankowych³⁹.

³³ M. Przystalski, *op. cit.*, s. 59.

³⁴ *Ibidem*, s. 60.

³⁵ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1921...*, s. 6. W lwowskiej siedzibie Zakładu nadbudowano piętra oraz wybudowano jednopiętrową oficynę.

³⁶ Dokonano tego na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.12.1924 r. Dz.U. 1924, nr 115, poz. 1029.

³⁷ Dobrowolne świadczenia zaczęto zmniejszać, począwszy od 1932 r. Łącznie w latach 1926–1933 Zakład wypłacił 11 077 462,93 zł. *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 10. Dodatkowo Zakład wypłacał także pozaustawowe świadczenia, takie jak zwrot kosztów protez, leczenie rencistów, którzy utracili możliwość leczenia w ramach Kas Chorych, oraz specjalny dodatek do rent z okazji dziesięciolecia odzyskania niepodległości.

³⁸ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1924*, Lwów 1925, s. 3.

³⁹ Szerzej patrz: L. Landau, *Działalność lokacyjna ubezpieczeń społecznych i jej rola w życiu gospodarczym Polski w latach 1924–1933*, Warszawa 1934, s. 34–38.

W 1924 r. nastąpiło objęcie proaustriackim systemem ubezpieczenia od wypadków terytorium byłego zaboru rosyjskiego. Od tego momentu zasięg działalności Zakładu objął całe państwo z wyjątkiem byłego zaboru pruskiego⁴⁰. Przedsiębiorstwa znajdujące się na tym obszarze należało poddać obowiązkowi ubezpieczenia oraz zakwalifikować do odpowiedniej skali składkowej. Część przedsiębiorstw objęto ubezpieczeniem od 1.07.1924, a pozostałe od 1.07.1925 r. W pierwszej kolejności Zakład objął przedsiębiorstwa, które podlegały ustawie z 1903 r. W drugiej połowie 1925 r. przystąpiono do wdrażania prawa wobec podmiotów dotychczas wolnych od ubezpieczenia wypadkowego⁴¹. W związku z tym Zakład był zmuszony dość znacznie powiększyć swój personel⁴².

Było to konieczne, ponieważ systematycznie wzrastała zarówno liczba zgłoszonych do ubezpieczenia przedsiębiorstw i ubezpieczonych, jak i liczba wypłacanych przez Zakład rent. Wzrost liczby ubezpieczonych przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Zakład Ubezpieczeń od Wypadków we Lwowie – Ubezpieczeni w latach 1919–1928

Rok	Liczba przedsiębiorstw	Liczba ubezpieczonych
były zabór austriacki		
1919	32 591	73 861
1920	31 686	135 291
1921	12 754	202 637
1922	17 108	246 671
1923	26 473	–
były zabór austriacki i rosyjski		
1924	38 022	759 298
1925	55 355	906 900
1926	81 863	1 050 917
1927	95 085	1 503 489
1928	110 230	1 801 338

Źródło: Zakład Ubezpieczeń od Wypadków. *Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933*, Lwów 1937, s. 7.

⁴⁰ Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. *Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 4.; K. Chylak, *Systemy organizacji...*, s. 15. Było to największe rozszerzenie terytorialnego zasięgu działania Zakładu wprowadzone przez ustawę z 30.01.1924 r. o rozciągnięciu mocy obowiązujących ustaw o ubezpieczeniu od wypadków, wykonywanych przez Zakład na terytorium województw: warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego, lubelskiego, białostockiego, wołyńskiego, poleskiego i nowogródzkiego oraz ziemi wileńskiej, a więc na obszar całego dawnego zaboru rosyjskiego. Na pozostałej części państwa ubezpieczenie od wypadków wykonywały dwie instytucje – na terenie zaboru pruskiego Ubezpieczalnia Krajowa w Poznaniu, a na terenie Górnego Śląska Zakład Ubezpieczeń Społecznych z siedzibą w Królewskiej Hucie (a od 1927 Zakład Ubezpieczeń od Wypadków w Królewskiej Hucie). (Dz.U. 1924, nr 16, poz. 148)

⁴¹ Dz.U. 1925, nr 70, poz. 492.

⁴² Dz.U. 1924, nr 16, poz. 148; Dz.U. 1924 nr 50, poz. 512; Dz.U. 1925, nr 70, poz. 492; P. Grata, *Procesy unifikacyjne w polskiej polityce społecznej w latach 1918–1939*, [w:] *Od kwestii robotniczej do nowoczesnej kwestii socjalnej. Studia z polskiej polityki społecznej XX i XXI wieku*, red. P. Grata, Rzeszów 2013, s. 18; M. Przystalski, *op. cit.*, s. 58.

9.05.1926 r. Zarząd Zakładu uchwalił – w związku z rozciągnięciem działalności Zakładu na obszar dawnego zaboru rosyjskiego – utworzenie oddziałów Zakładu w Krakowie, Łodzi i Warszawie⁴³. Zdecydowano także o utworzeniu placówek w Sosnowcu i Częstochowie. Teren byłego zaboru rosyjskiego podległy zakładowi lwowskiemu podporządkowano powstałym w maju 1926 r. oddziałom okręgowym: warszawskiemu (który obejmował województwa: warszawskie, białostockie, nowogródzkie i wileńskie), łódzkiemu (woj. łódzkie) i krakowskiemu (woj. kieleckie). Bezpośrednio centrali we Lwowie podlegały pozostałe województwa, a więc wołyńskie i poleskie, oraz województwa dotychczasowe: lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie⁴⁴.

Oddziały zostały obsadzone pracownikami lwowskiej centrali. Na czele oddziału w Warszawie stanął Stanisław Szeremeta, w Krakowie N. Pirożyński, w Łodzi – Emil Sikora. Oddziały zajmowały się obliczaniem i poborem składek, zaliczaniem przedsiębiorstw do kategorii i klas niebezpieczeństwa, przyjmowaniem zgłoszeń o wypadkach, ustalaniem skutków wypadku i procentowej utraty zdolności do pracy. Zebrane materiały przekazywano do centrali we Lwowie, która podejmowała decyzje o prawie do renty i jej wysokości oraz dokonywała wypłaty świadczeń⁴⁵.

W styczniu 1927 r. minister pracy i opieki społecznej rozwiązał Zarząd Zakładu i powierzył kierownictwo i przedstawicielstwo Zakładu delegatowi rządu. Stanowiło to element rządowej polityki zawieszania organów samorządowych i zastępowania ich komisarzami⁴⁶. Delegatem rządu został mianowany naczelny dyrektor Zakładu Tadeusz Sośniak⁴⁷. Pełnił on funkcję delegata rządu dla spraw zakładu do 1930 r. W późniejszym okresie funkcję delegata pełnili Adam Korski (w latach 1930–1931)⁴⁸,

⁴³ Monitor Polski 1926, nr 137; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 17. Jesienią 1927 r. utworzono rozporządzeniem ministra pracy sądy rozjemcze dla Zakładu w miastach posiadających jego oddziały. Dz.U. 1927, nr 87, poz. 782; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1927*, Lwów 1928, s. 3; *Obwieszczenie wyborów do Sądów Rozjemczych w Krakowie, Lwowie, Łodzi i Warszawie dla spraw Zakładu Ubezpieczenia od Wypadków*, „Hasło Łódzkie” 1927, nr 65, s. 3; P. Grata, *Polityka społeczna Drugiej Rzeczypospolitej. Uwarunkowania – instytucje – działania*, Rzeszów 2013, s. 143.

⁴⁴ K. Chylak, *Organizacja systemu...*, s. 80; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1926*, Lwów 1927, s. 4.

⁴⁵ M. Przystalski, *op. cit.*, s. 62.

⁴⁶ Z. Landau, J. Tomaszewski, *op. cit.*, s. 468.

⁴⁷ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1926...*, s. 2; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 17. Rozporządzenie Prezydenta z 24.11.1927 r. – na jego podstawie powołano Radę Tymczasową jako organ doradczy Delegata Rządu. Rada składała się z 12 członków, powoływanych przez MPiOS – 4 członków spośród osób teoretycznie i praktycznie znających problemy ubezpieczeń społecznych, 4 członków spośród przedstawicieli związków zawodowych pracowników i 4 członków z wśród przedstawicieli pracodawców. Dz.U. 1927, nr 106, poz. 910; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 17.

⁴⁸ Adam Korski (1883–1958) od 1906 r. pracował w instytucjach ubezpieczeniowych w Galicji, od 1920 r. kierownik Wydziału Kas Chorych w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej, organizator i dyrektor Głównego Urzędu Ubezpieczeń; od stycznia 1930 r. kierownik działu ubezpieczeń pracowników umysłowych w MPiOS, 1931–1933 dyrektor Zakładu Ubezpieczeń od Wypadków we Lwowie, w latach

naczelnik wydziału w MPiOS, i Wacław Bruner (od 20.09.1931 r.) naczelnik wydziału w MPiOS⁴⁹.

W 1928 r. weszło w życie rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z 15 lutego o sposobie lokowania funduszy przez osoby prawa publicznego, fundacje i osoby niewłasnowolne oraz sposobie lokowania kaucji, składanych z tytułu obowiązku publicznego⁵⁰. Zasadniczą zmianę w porównaniu z poprzednim stanem prawnym zawierał art. 3 rozporządzenia, stanowiący, że lokaty osób prawa publicznego mogą być dokonywane, o ile idzie o kupno i budowę nieruchomości położonych w kraju oraz o udzielenie pożyczek hipotecznych, jedynie za zezwoleniem właściwego ministra, a jeżeli chodzi o kupno papierów wartościowych za pośrednictwem instytucji, wskazanych przez ministra skarbu i zgodnie z planem zatwierdzonym przez tego ministra⁵¹. Przepisy z 1928 r. oznaczały zapoczątkowanie poważnego wzrostu w dziedzinie akcji lokacyjnej wszystkich zakładów ubezpieczeń społecznych, a także zharmonizowanie akcji lokacyjnej tych zakładów i poddanie jej ścisłemu nadzorowi władz⁵². Na skutek tych zmian nastąpiło przeniesienie majątku Zakładu w papiery wartościowe oraz zwiększenie inwestycji w nieruchomości kosztem lokat bankowych.

Z końcem 1929 r., w celu zwalczania rosnącego bezrobocia Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej zainicjowało akcję budowy tanich mieszkań dla robotników i pracowników umysłowych z funduszy zakładów ubezpieczeń społecznych o świadczeniach długoterminowych. Według programu tej akcji budowa domów mieszkalnych dokonana miała być przez same zakłady na ich własny rachunek przy pomocy Państwowego Funduszu Rozbudowy Miast lub Skarbu Państwa, z założeniem, żeby kapitały inwestowane w budowę przyniosły 7%. Akcja oparta na planie pięcioletnim przewidywała uruchomienie na cele budowlane w latach 1930–1934 po 25 mln zł rocznie, czyli łącznie 125 mln zł. Udział finansowy Zakładów Ubezpieczenia od Wypadków w powyższej akcji obejmować miał kwotę około 17 mln zł, z czego w pierwszej serii przewidziano ok. 7,5 mln (5 mln własnych środków i 2,5 mln przy pomocy kredytowej Zakładu Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych we Lwowie i Ubezpieczalni w Królewskiej Hucie). W rzeczywistości budowa pierwszej serii, zakończona na jesieni 1931 r., pochłonęła 5 770 000 zł (4 bloki w Sosnowcu i 2 bloki w Będzinie). Drugi etap inwestycji wymagał wydatkowania 2 627 000 zł (2 bloki

1934–1935 dyrektor Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń, od 1935 r. dyrektor naczelny Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 363.

⁴⁹ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 20–21; Wacław Bruner (1898–1957) w 1929 r. został naczelnikiem wydziału w departamencie ubezpieczeń społecznych. Był jednym z twórców ustawy scaleniowej w 1933 r. Od 1931 r. wchodził w skład Rady Naukowej Instytutu Spraw Społecznych. *Wacław Bruner*, „Robotnik” 1957, nr 5, s. 5; J. Kaczanowska, *Bruner (Brüner) Wacław Karol*, [w:] *Słownik biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*, t. 1, Warszawa 1978, s. 325–326.

⁵⁰ Dz.U. 1928, nr 17, poz. 141; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 20–21.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

mieszkalne w Sosnowcu, pralnia i kąpielisko w Sosnowcu oraz blok mieszkalny, pralnia i kąpielisko w Będzinie). W 1931 r. przygotowano plan kolejnej inwestycji. Zakład Ubezpieczeń od Wypadków miał objąć budowę domu urzędniczego i robotniczego w Lublinie w kwocie ok. 3 mln zł, jednak do budowy nie doszło⁵³.

Rozporządzenie Prezydenta RP z 29.11.1930 r. o organizacji i funkcjonowaniu instytucji ubezpieczeń społecznych ograniczyło samorząd w instytucjach ubezpieczeniowych i podporządkowało je administracji państwowej⁵⁴. Znacznie też wzmocniło nadzór państwowy nad działalnością lokacyjną instytucji ubezpieczeń społecznych, podając wszystkie uchwały instytucji ubezpieczeń społecznych w sprawie lokat funduszy obowiązkowemu zatwierdzeniu władzy nadzorczej. Rozporządzenie to wprowadziło ponadto obowiązek sporządzania i przedkładania władzy nadzorczej do zatwierdzenia preliminarzy budżetowych. Zgodnie z tym rozporządzeniem organami każdego zakładu ubezpieczeń społecznych miały być rada zarządzająca, dyrektor, komisja rewizyjna i komisja rentowa. Ustawa wprowadziła dla wszystkich zakładów jednakowy skład rad zarządzających pod względem przynależności do zainteresowanych grup społecznych. Każda rada składała się z 22 członków, w tym 16 wybieranych spośród przedsiębiorców i ubezpieczonych oraz 6 pochodzących z nominacji ministerialnej. Miały to być osoby, „które wykazały się pracą teoretyczną lub praktyczną na polu ubezpieczeń społecznych”⁵⁵. Organem wykonawczym był dyrektor, do którego zadań należało wykonywanie uchwał rady oraz przedstawianie jej na każdym zwyczajnym posiedzeniu okresowych sprawozdań. Komisja rewizyjna składała się z 4 członków – 2 z grupy pracodawców i 1 pracownika, którzy pochodzili z wyborów, oraz 1 członka mianowanego przez ministra pracy i opieki społecznej. Czterosobowa komisja rentowa składała się z przewodniczącego, 2 przedstawicieli pracowników i 1 przedstawiciela pracodawców, wybranych na dwa lata przez radę spośród swoich członków. Komisja rentowa wykonywała nadzór z ramienia rady nad czynnościami dyrektora w zakresie przyznawania i udzielania świadczeń⁵⁶. Była to ostatnia reorganizacja Zakładu przed jego likwidacją.

W końcowym okresie funkcjonowania Zakładu liczba osób w nim ubezpieczonych przekroczyła 1 400 000, a roczne dochody Zakładu wyniosły 22 mln zł⁵⁷. Zakład wy-

⁵³ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1929*, Lwów 1931, s. 10; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1930*, Lwów 1932, s. 18–19; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1931*, Lwów 1932, s. 5–9; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 15.

⁵⁴ Dz.U. 1930, nr 81, poz. 635; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1930...*, s. 3–9; Z. Landau, J. Tomaszewski, *op. cit.*, s. 468.

⁵⁵ Kadencja Rady trwała 4 lata. Do jej zadań należały m.in. wybór członków komisji rentowej, uchwalanie zmian statutu, powoływanie i zwalnianie dyrektora i urzędników na kierowniczych stanowiskach, uchwalanie preliminarza budżetowego oraz sprawozdania rocznego zakładu, decydowanie o sprawach majątkowych zakładu, uchwalanie regulaminów i przepisów służbowych.

⁵⁶ Dz.U. 1930, nr 81, poz. 635; L. Frankowska, E. Modliński, *O organizacji i funkcjonowaniu instytucji ubezpieczeń społecznych*, Kraków 1931, s. 81–84, 91–94, 99, 107, 113.

⁵⁷ Wzrost liczby ubezpieczonych od 222 tys. w Galicji w 1912 r., tylko 73,8 tys. w 1919 r., do 1372 tys. w 1933 r.; W. Szubert, *op. cit.*, s. 9; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności*

płacał 37392 renty. Jego majątek obejmował lokaty, papiery wartościowe oraz liczne nieruchomości.

Lwowski Zakład Ubezpieczeń od Wypadków funkcjonował przez 44 lata, do 31.12.1933 r. kiedy to ustawa z 1887 r. utraciła moc obowiązującą na zasadzie art. 316 ustawy o ubezpieczeniu społecznym (tzw. ustawa scaleniowa), a Zakład Ubezpieczeń od Wypadków we Lwowie uległ z tym dniem likwidacji na podstawie art. 298 tej ustawy. Prawa i obowiązki oraz zobowiązania tego Zakładu przejął utworzony na podstawie art. 17 ustawy o ubezpieczeniu społecznym Zakład Ubezpieczeń od Wypadków, działający na terenie całego państwa⁵⁸. Jego ogólnopolską siedzibę zlokalizowano we Lwowie. Nowy zakład działał tylko przez rok. Na skutek nowelizacji ustawy scaleniowej w 1935 r. powstał Zakład Ubezpieczeń Społecznych⁵⁹. Wówczas zakład lwowski stał się oddziałem ZUS we Lwowie, oddziały w Krakowie i Łodzi – oddziałami ZUS, oddział warszawski włączono do Centrali ZUS, pozostawiając jedynie komórkę likwidacyjną spraw byłego oddziału ubezpieczeń od wypadków⁶⁰.

Bibliografia

- Ankieta w sprawie ubezpieczeń społecznych, „Biuletyn Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej” 1919, nr 4, s. 78–81.
- Broński K., *Rozwój systemu ubezpieczeń społecznych w Galicji w XIX w. (zarys problematyki)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie” 2010, nr 824.
- Chylak K., *Organizacja systemu ubezpieczeń od wypadków przy pracy w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Od kwestii robotniczej do nowoczesnej kwestii socjalnej. Studia z polskiej polityki społecznej XX i XXI wieku*, t. 2, red. P. Grata, Rzeszów 2014.
- Chylak K., *Systemy organizacji i finansowania ubezpieczeń społecznych na ziemiach polskich przed powstaniem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2014, t. 15, z. 9, cz. 2. *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938.
- Frankowska L., Modliński E., *O organizacji i funkcjonowaniu instytucji ubezpieczeń społecznych*, Kraków 1931.
- Grabowski E., *Ubezpieczenia społeczne w państwach współczesnych*, Warszawa 1923.
- Grata P., *Polityka społeczna Drugiej Rzeczypospolitej. Uwarunkowania – Instytucje – Działania*, Rzeszów 2013.
- Grata P., *Procesy unifikacyjne w polskiej polityce społecznej w latach 1918–1939*, [w:] *Od kwestii robotniczej do nowoczesnej kwestii socjalnej. Studia z polskiej polityki społecznej XX i XXI wieku*, red. P. Grata, Rzeszów 2013.
- Jakubiec D., *Pierwsze polskie instytucje ubezpieczeń społecznych. Zarys historii i ustroju*, Warszawa 2007.
- Janelli J., *Ustawa o ubezpieczeniu od wypadków obowiązująca na obszarze województw: białostockiego, kieleckiego, krakowskiego, lubelskiego, lwowskiego, łódzkiego, nowogródzkiego, poleskiego, stanisławowskiego, śląskiego (części cieszyńskiej), tarnopolskiego, warszawskiego, wołyńskiego oraz ziemi wileńskiej ze wszystkimi obowiązującymi nowelami i rozporządzeniami oraz statutem Zakładu Ubezpieczenia od Wypadków*, Lwów 1924.
- Kaczanowska J., Bruner (Brüner) Wacław Karol, [w:] *Słownik biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*, t. 1, Warszawa 1978.

i zamknięcie rachunków za rok 1933..., s. 7; *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1932*, Lwów 1934, s. 21.

⁵⁸ *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933...*, s. 3.

⁵⁹ Dz.U. 1934, nr 95, poz. 855.

⁶⁰ M. Przystański, *op. cit.*, s. 61.

- Landau L., *Działalność lokacyjna ubezpieczeń społecznych i jej rola w życiu gospodarczym Polski w latach 1924–1933*, Warszawa 1934.
- Landau Z., Tomaszewski J., *Robotnicy przemysłowi w Polsce 1918–1939. Materialne warunki bytu*, Warszawa 1971.
- Modliński E., *Rzut oka na rozwój ubezpieczenia od wypadków w Polsce*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” 1931.
- Obwieszczenie wyborów do Sądów Rozjemczych w Krakowie, Lwowie, Łodzi i Warszawie dla spraw Zakładu Ubezpieczenia od Wypadków*, „Hasło Łódzkie” 1927, nr 65, s. 3.
- Przestalski M., *Wspomnienie o lwowskim Zakładzie Ubezpieczenia od Wypadków (1924–1934)*, „Studia i Materiały z Historii Ubezpieczeń Społecznych w Polsce” 1989, z. 7.
- Sprawozdanie Zakładu Ubezpieczenia Robotników od Wypadków dla Galicji i Bukowiny we Lwowie za rok 1918*, [cyt. za:] *Zakład Ubezpieczenia od Wypadków we Lwowie 1889–1914*, „Studia i Materiały z Historii Ubezpieczeń Społecznych w Polsce” 1989, z. 7, s. 13–41.
- Szubert W., *Stulecie polskich instytucji ubezpieczenia społecznego*, *Studia i Materiały z Historii Ubezpieczeń Społecznych w Polsce* 1989, z. 7.
- Wacław Bruner, „Robotnik” 1957, nr 5.
- Wyżnikiewicz Z., *Ubezpieczenia społeczne na Śląsku w świetle wykonania górnośląskiej Konwencji Genewskiej*, Katowice 1939.
- Z.J., *Rozrachunki z Austrią w dziedzinie ubezpieczeń społecznych na podstawie pokoju w Saint-Germain*, „Przegląd Ubezpieczeń Społecznych” 1930.
- Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1921*, Lwów 1922.
- Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1924*, Lwów 1925.
- Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1926*, Lwów 1927.
- Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1927*, Lwów 1928.
- Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1929*, Lwów 1931.
- Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1930*, Lwów 1932.
- Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1932*, Lwów 1934.
- Zakład Ubezpieczenia od Wypadków. Sprawozdanie z czynności i zamknięcie rachunków za rok 1933*, Lwów 1937.

Organization and Operation of Accidents Insurance Company in Lwów between years 1919–1933

The text presents the history and operation of Accidents Insurance Company in Lwów from gaining the independence of Poland until its liquidation in 1933 due to the integration of insurance business in 1933 on account of a legislative act. The company established in 1889 was one of the most important insurance institution on Polish territories. Since the very beginning it was Polish institution manager by Poles with Polish staff and Polish official language. Thanks to it, it became a professional personnel resource for almost all Polish insurance companies in the between-wars period. After 1918 it changed its range of operation. Besides the former Austrian territories it included accident insurance operation on the former Russian territories. The company had many assets and apart from insurance operation, it invested money, run courses on workplace safety and also begun publishing activity. After dissolving the company its duties were taken over by newly established ZUS.

Słowa kluczowe: Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Zakład Ubezpieczeń od Wypadków we Lwowie, ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenie od wypadków, polityka społeczna II RP

Keywords: Social Insurance Institution (ZUS), Accidents Insurance Company in Lwów, social insurance, accidents insurance, social policy of The Second Republic of Poland